

ПЕДАГОГИКА ЖӘНЕ ПӘНДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ

ӘОЖ 378; МҒТАР 14.35.07

<https://doi.org/10.47526/2024-2/2664-0686.54>А.А. ЖОЛДАСБЕКОВ¹✉, А.Т. ИСКАЛИЕВА², Б.А. ЖОЛДАСБЕКОВА³¹педагогика ғылымдарының докторы, профессор, М. Әуезов атындағы

Оңтүстік Қазақстан университеті (Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: abeke56@mail.ru

²Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университетінің аға оқытушысы

(Қазақстан, Орал қ.), e-mail: aina_0480@mail.ru

³педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан

университеті (Қазақстан, Шымкент қ.), e-mail: zbibisara@mail.ru

СТУДЕНТТЕРДІҢ КРЕАТИВТІЛІГІН ДАМУ МӘСЕЛЕСІН
ТЕОРИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

Аңдатпа. Зерттеу мәселесі білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін жеке креативтілік қабілеттері ретінде дамытуды теориялық жағынан талдау болып табылады. Бұл мақалада білім алушылардың шығармашылығын дамыту үшін білім беру жағдайларының тиімділігін, әсіресе университет білім алушыларының даму әдістерін тексеру тұрғысында жүргізілген тәжірибелік жмыстардың нәтижелері келтірілген. Инновацияның негізгі алғышарттары шығармашылық қызметтің барлық салаларында бар. Креативтілік – интеллектінің ең жоғары формасы болып табылады және адамның іс-әрекетінің әртүрлі салаларында жаңалықтарды жасау және қолдану қабілетін сипаттайды. Интеллектінің ең жақсы бөлігі креативтілік болады. Креативтілік – бұл ең алдымен жаңа идеялардың туындауы. Бұл шығармашылық синтездеу қабілетіне тікелей қатысты. Шығармашылық синтезінің нәтижесі теорияны дамыту, өнертабыс, өнер туындысы немесе мәселені түсіну болып табылады. Жоғары оқу орындарында кәсіби білім беру жүйесінде білім алушылардың креативтілігін дамытудың теориялық және әдіснамалық негіздерін құру мәселесі толыққанды дамымаған, алайда бұл қазіргі таңда кәсіби педагогика тұрғысынан үлкен маңызға ие.

Зерттеу жұмысының практикалық маңыздылығы дайындалған психологиялық-педагогикалық проблемалардың сапасын жақсартуға және білім алушылардың креативтілігін қалыптастыру мен шығармашылық оқу процесіне әзірлік бойынша ұсыныстар жасауға мүмкіншіліктер береді.

Кілт сөздер: студент, креативтілік, креативті белсенділік, креативті қалыптастыру, білімгер креативтілігі, субъект-субъектілік қарым-қатынас.

* Бізге дұрыс сілтеме жасаңыз:

Жолдасбеков А.А., Искалиева А.Т., Жолдасбекова Б.А. Студенттердің креативтілігін дамыту мәселесін теориялық талдау // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2024. – №2 (132). – Б. 194–203. <https://doi.org/10.47526/2024-2/2664-0686.54>

*Cite us correctly:

Joldasbekov A.A., Iskalieva A.T., Joldasbekova B.A. Studentterdin kreativtiligin damytu maselesin teorialyq taldau [Theoretical Analysis of the Problem of Student Creativity Development] // *Iasaui universitetinin habarshysy*. – 2024. – №2 (132). – B. 194–203. <https://doi.org/10.47526/2024-2/2664-0686.54>

Мақаланың редакцияға түскен күні 04.04.2024 / қабылданған күні 27.06.2024

A.A. Zholdasbekov¹, A.T. Iskalieva², B.A. Zholdasbekova³

¹*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, South Kazakhstan University named after M. Auezov (Kazakhstan, Shymkent), e-mail: abeke56@mail.ru*

²*Senior Lecturer of West Kazakhstan Agrarian and Technical University named after Zhangir Khan (Kazakhstan, Uralsk), e-mail: aina_0480@mail.ru*

³*Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, South Kazakhstan University named after M. Auezov (Kazakhstan, Shymkent), e-mail: zbibisara@mail.ru*

Theoretical Analysis of the Problem of Student Creativity Development

Abstract. The problem of the research is to identify effective pedagogical conditions for the development of students' creative abilities as individual creative abilities. This article presents the results of experiments conducted to test the effectiveness of educational conditions for the development of creativity of students, especially the methods of development of university students. The basic prerequisites for innovation exist in all areas of creative activity. Creativity is the highest form of intelligence, which describes the ability to create and apply discoveries in various fields of human activity. The best part of intelligence is creativity. Creativity is primarily the emergence of new ideas. This is directly related to the ability to creatively synthesize. The result of the synthesis of creativity is the development of a theory, an invention, a work of art, or an understanding of a problem.

The problem of creating theoretical and methodological foundations for the development of students' creativity in the vocational education system is not fully developed, but currently it is of great importance from the point of view of professional pedagogy.

The practical significance of the research results makes it possible to improve the quality of the developed psychological and pedagogical conditions and develop recommendations for the formation of students' creativity and preparation for creative educational activities.

Keywords: student, creativity, creative activity, creativity of creative formation, student's creativity, subject-subjective relationship.

А.А. Жолдасбеков¹, А.Т. Искалиева², Б.А. Жолдасбекова³

¹*доктор педагогических наук, профессор, Южно-Казахстанский университет имени М. Ауезова (Казахстан, г. Шымкент), e-mail: abeke56@mail.ru*

²*старший преподаватель Западно-Казахстанского аграрно-технического университета имени Жангир хана (Казахстан, г. Уральск), e-mail: aina_0480@mail.ru*

³*кандидат педагогических наук, доцент, Южно-Казахстанский университет имени М. Ауезова (Казахстан, г. Шымкент), e-mail: zbibisara@mail.ru*

Теоретический анализ проблемы развития креативности студентов

Аннотация. Проблема исследования заключается в выявлении эффективных педагогических условий развития творческих способностей обучающихся как индивидуальных творческих способностей. В данной статье представлены результаты экспериментов, проведенных с целью проверки эффективности образовательных условий для развития творчества обучающихся, особенно методов развития обучающихся университета. Основные предпосылки инноваций существуют во всех сферах творческой деятельности. Креативность – это высшая форма интеллекта, которая описывает способность создавать и применять открытия в различных областях человеческой деятельности. Лучшая часть интеллекта-креативность. Креативность-это прежде всего зарождение новых идей. Это напрямую связано со способностью к творческому синтезу. Результатом синтеза творчества является развитие теории, изобретение, произведение искусства или понимание проблемы.

Проблема создания теоретических и методологических основ развития креативности обучающихся в системе профессионального образования не полностью развита, но в настоящее время имеет большое значение с точки зрения профессиональной педагогики.

Практическая значимость результатов исследования позволяет улучшить качество разработанных психолого-педагогических условий и выработать рекомендации по формированию креативности обучающихся и подготовке к творческой учебной деятельности.

Ключевые слова: студент, креативность, креативная активность, формирование креативности, креативность обучающегося, субъект-субъективное отношение.

Кіріспе

Креативтілік адамдардың өзгеретін жағдайлар мен талаптарға тез бейімделуіне, жаңалықтан қорқу сезімін жеңіп, жаңалықтарды жетілдіруіне мүмкіндік береді. Бұл индивидтің жеке дамуына тиімді жағдай жасайды және өзін-өзі тануға, өзін-өзі анықтауға, өзін-өзі дамытуға және төзімді болуына әсер етеді. Өзін жетілдіре білген маманның басты кәсіби қызметінің тиімділігі оның креативтілік сипатына тікелей байланысты. Осы себепті табысты кәсіби қызмет үшін қажетті шығармашылықты дамыту бойынша жұмыс ерекше маңызды.

Креативтілікті дамыту тақырыбы біршама эксперименттік және теориялық зерттеулер жүргізілгеніне қарамастан біраз зерттеулер мен ізденулерді талап етеді. Себебі бұл белгілі тұжырымдарда креативтіліктің қалыптасуының болмысы мен факторлары туралы нақты және біржақты шешім болмауымен және креативті индивидтің тұлғалық ерекшеліктерінің топтамасы мен табиғаты жайында біржақты келісімнің жоқтығымен байланысты. Осыған орай креативтілік тұрғысында ғылыми білімдерді жүйелі талдау, маңызды ұғымдарды жинақтау және оның факторларын толықтай анықтау қажеттілігі туындап отыр.

Зерттеу жұмысының өзектілігі – студент жастардың креативтілігінің даму қарқынын теориялық түсіну үшін креативтілік ұғымының терминологиялық мәнінің анық болмауында, психологиялық белгілерінің құрылымының ғылыми мен практикалық тұрғыда толыққанды зерттелмеуінде, креативтіліктің қалыптасуына олардың әсерінің дәрежесі жалпы психология мен индивидуалды психологияның қажеттілігімен шартталғандығында.

Қазақстанда жоғары білімнің үш деңгейлі кәсіби білім беру жүйесіне көшуі кәсіби біліктілігі бар креативтілік және бәсекеге қабілетті мамандарды даярлауды міндетті етеді. Бұл тұрғыда университеттің оқу-тәрбие процесінің мүмкіндіктерін модернизациялау ғана емес, онымен қоса білім алушылардың креативтілігін қалыптастыру үшін ең маңызды жеке кеңістік ретінде қызмет ететін білім беру компонентін креативтілік тұрғыдан жаңарту қажеттілігі туындайды [1].

Отандық және шетелдік ғалымдардың зерттеулерін талдай отырып, қазіргі таңда психологияда креативтілік терминінің нақты анықтамасы жоқ деген шешім қабылдауға болады.

Білім беру жүйесін белсенді түрде өзгеріске ендіру, жаңа бағыттарды енгізу, пәндердің құрамы мен санының үнемі өзгеріп тұруы, ұйымдастыру технологиялары мен оқыту әдістерін үздіксіз жаңалап отыруды талап етеді [2].

Білім беру мәселелерін шешудегі жетістік әрдайым дерлік оқытушының креативтілігі мен оқытушының білім беру процесінің болмысын қабылдау қабілетіне байланысты екенін есте ұстаған жөн. Креативтілік – бұл ұстаздың әркез өзгеріске бейім жағдайларда жұмыс жасауға қабілетті және білім алушыны орындаушы ретінде ғана емес, сонымен бірге жасаушы ретінде де қалыптасуына тікелей әсері бар фактор ретінде кәсіби шеберлігінің маңызды құрамдас бөлігі болып есептеледі [3].

Әрине, қазір мұғалімдерге деген құрмет пен қызығушылық тез артып келеді. Қоғамға заманауи білім беру мәселелерінің икемді, стандартты емес шешімдерін таба алатын мұғалімдер шұғыл қажет. Педагогикалық шеберлікке деген бәсекелестік барған сайын кең етек алып, талантты мамандарды анықтауға және қолдауға, мамандықтың беделін арттыруға ықпал етуде. Әлеуметтік құндылықтар өзгерген сайын ұстаздардың тұлғалық ерекшеліктері, кәсіби бағдары, мәртебесі сәйкесінше өзгереді.

Интеллектіні зерттеуші ғалымдар креативтілік және оқу қабілеті мен интеллект арасында әлсіз болса да, байланыс бар деген нақты қорытындыға келді (Л. Терстоун), себебі креативті ойлау басқаша ойлаумен ғана шектелмейді. Ол сондай-ақ проблемаларды қайта анықтау қабілетін, сезімталдықты және, ең алдымен, креативті ойлауды, ойлау және қайта анықтау қабілетін қамтиды. Өнімділіктің дивергенттілігін анықтайтын Aptitude Research Program (ARP) тесттерін Дж.Гильфорд өз әріптестерімен бірге жасап шығарды [4].

Э.П. Торренс осы бағдарламаның дамуының жалғасуын және креативтіліктің ерекшеліктерін қабылдау қабілетін білімнің төмендігі, айырмашылықтар мен қарама-қайшылықтар ретінде анықтады. Шығармашылық іс-әрекеттің құрылымы мәселені тануды, оның шешімін іздеуді, гипотезаны қалыптастыруды және тұжырымдауды, гипотезаны тексеруді, оны түрлендіруді және нәтижені табуды талап етеді [5].

Авторлардың айтуынша, шығармашылық білімдегі олқылықтарды, проблемаларды, қиындықтарды, жетіспейтін элементтерді, осы жетіспейтін элементтер туралы гипотезаларды ұсынуды, осы гипотезаларды бағалау мен тексеруді, қайта қарау мен қайта тексеруді, нәтижелерді беруді қамтиды. Сондықтан ол проблемалар мен қарама-қайшылықтарды тану, ерекше идеяларды ойлап табу және қиындықтарды шешудің жаңаша жолдарын іздеу, стереотиптік ойлаудан бас тарту қабілеті ретінде қызмет етеді; жағдайдың жетіспейтін компоненттері туралы гипотезаларды қалыптастыру қабілеті, шығармашылықты құру қабілеті.

Зерттеудің мақсаты – маңызды дамудың психологиялық факторларын теориялық тұрғыдан көрсету, сонымен қатар студенттердің шығармашылығын дамытудың білім беру жағдайларын зерттеу.

Зерттеу әдістері мен материалдар

Жоғарыда келтірілген әдістемелік және теориялық ұстанымдарға сүйене отырып, мәселені шешу үшін белгілі бір зерттеу әдістері қолданылды. Яғни:

а) зерттелетін мәселе бойынша психологиялық, философиялық, педагогикалық және педагогикалық әдебиеттерді теориялық талдау; білім беру тәжірибесін талдау және жалпылау; университеттің оқу жоспарлары мен бағдарламалары;

б) эмпирикалық – әңгімелер, бақылаулар, сауалнамалар, проективті тестілер, педагогикалық эксперименттер, студенттердің шығармашылығының даму дәрежесінің диагностикасы, сауалнамалар жүргізу.

Шығармашылық мұнымен қоса қолданбалы интеллект, қиял, шеберлік, өзін-өзі оқыту мен дамытуға, жаңаша ойлауға негізделген шешімдерді табу қабілеті, үнемі ойлану және жаңаны үйрену қабілеті, эксперименттерге қызығушылық қабілеті, мәселелерге жаңа қырынан және жан-жақты қарау қабілеті, жаңа идеяларды қайта жаңғырту қабілеті сияқты қасиеттерге негізделген тұлғаның қабілеті болып табылатындығы зерттеледі.

Студенттердің шығармашылық интеллектісін дамыту мақсатында оларға жаңа идеяларды қалыптастырудың креативті жолдарын үйрету қарастырылады. Мысалы, тест сұрақтары, миға шабуыл, ұқсастық және бірге оқу, функционалдық және морфологиялық талдау, фокустық объектілік әдістер, метафора мен өзектілік.

Талдау мен нәтижелер

Жоғары оқу орындарында білім берудің негізгі мақсаты – білімді, білікті және дағдыларын кәсіпте қолдана білетін, онымен қоса талап етілген жағдайларда ерекше және өзіндік шешімдерді қабылдай алатын құзыретті, білікті, еңбек нарығында бәсекеге қабілетті маманды даярлау.

Дж.Гильфорд шығармашылық параметрлерінің алты саласын анықтады. Оларға проблемаларды анықтау және шешу қабілеті; әрқилы идеяларды қалыптастыру қабілеті; түпнұсқа және стандартты емес идеялар, идеялардың икемділігі мен әртүрлілігі; жаңа элементтерді қолдану арқылы объектілерді дамыту мүмкіндігі; мәселелерді синтездеу, талдау және шешу қабілеті жатады. Білім берудің негізгі міндеті – студенттердің шығармашылық қабілеттері мен қасиеттерін қалыптастыру және дамыту.

Шығармашылық ойлауды шығармашылық талдау, біртектес емес бөліктерді біріздендіру және синтездеу арқылы ауқымды әлеуметтік-экономикалық нәтижелер беретін жаңа құнды білімдер мен формаларды қалыптастыру қабілеті деп анықтауға болады.

Адамдардың шығармашылық қабілеттері мидың оң (синтетикалық) жарты шарында шоғырланған деп есептеледі. Креативті ойлау тиімділікті, сенімділікті, тәуекелге бару мен көшбасшылық дағдыларын талап етеді [8].

Шығармашылық мұнымен қоса қолданбалы интеллект, қиял, шеберлік, өзін-өзі оқыту мен дамытуға, жаңаша ойлауға негізделген шешімдерді табу қабілеті, үнемі ойлану және жаңаны үйрену қабілеті, эксперименттерге қызығушылық қабілеті, мәселелерге жаңа қырынан және жан-жақты қарау қабілеті, жаңа идеяларды қайта жаңғырту қабілеті сияқты қасиеттерге негізделген.

Білім алушылардың шығармашылық интеллектісін дамыту мақсатында оларға жаңа идеяларды қалыптастырудың креативті жолдарын үйрету керек. Мысалы, тест сұрақтары, фокустық объектілік әдістер, метафора мен өзектілік, миға шабуыл, ұқсастық және бірге оқу, функционалдық және морфологиялық талдау.

Шығармашылық пен шеберлік қазіргі білім беру іс-әрекетіндегі оқу процесінің ұйымдастырылуындағы, мазмұнындағы мүмкін болатын өзгерістерді ескеріп, оқу процесінің сан қилы әдістерін, әдістемелері мен құралдарын тиімді пайдалану арқылы дамытылады. Білім алушыларға олардың индивидуалды және кәсіби қасиеттерін, ой-сана қабілеттері мен мінез ерекшеліктерін есепке ала отырып, тұлғалық-бағдарлы көзқарасты қолдану жүзеге асырылады.

Осылайша, оқушының шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру және оның шығармашылық тұлғасын дамыту оның перспективалы кәсібилігі мен қабілеттерін дамытуға ықпал етеді. Оқу кезеңінде оқушының шығармашылығының қалыптасу заңдылығын зерттеудің маңыздылығы оның өмірдегі әлеуметтік бағдарлануының негізін қалап қана қоймайды, оның өнімді және шығармашылық тұлғасының бағытын анықтайды, сонымен қатар кәсіби шығармашылықтың негізгі детерминанты болып табылады, маманның шығармашылық әлеуетін дамытуға және оның әлеуметтік салада өзін-өзі жүзеге асыруына ықпал етеді.

Болашақ кәсіби маманның білім беру кезеңіндегі креативтілігінің қалыптасу модельдерін зерттеудің құндылығы оның өнімділігі мен жеке басының шығармашылық бағытын, өмірдегі көпшілдігін анықтайды; физиологиялық жүйе ағзаның оқу іс-әрекетінің белгілі бір сипаттамаларына бейімделу қабілетін анықтайды.

Теориялық емтиханды жалпылау негізінде біз жеке зерттеу сұрақтары бойынша шығармашылықтың қалыптасуын анықтайтын кезеңдерді жүйелеуге тырыстық.

Жалпы алғанда, шығармашылық туралы осы уақытқа дейін жинақталған анықтамаларының санын анықтап бағалау оңай емес. Ғалымдар айтқандай, шығармашылықтың не екенін түсіну әрекетінің өзі шығармашылық әрекетті талап етеді.

Шығармашылықты анықтау арқылы көп нәрсені анықтауға болады, себебі шығармашылық әлі тұжырымдама ретінде қалыптаспаған немесе эмпирикалық түрде анықталмаған.

Біршама концепциялар мен теорияларға шолу креативтілікті зерттеудегі қалыптасқан мәдени-тарихи аспектті, дәстүрлерді жекелеп көрсетуге жағдай жасайды. «Шығармашылық» тақырыбын ресейлік ғалымдар (М. Дружинин, В.Н. Дунчев) және көптеген шетелдік ғалымдар (Дж. Гильфорд, Э. Торренс, Р. Стернберг, А. Баррон, Д. Харрингтон, Роджерс) зерттеген.

Бұл тақырыпты теориялық талдауы шетел әдебиетіндегі ғалымдардың шығармашылықты дивергентті ойлаудың дамуы түрінде анықтайтынын растайды (әсіресе ойлаудың өзіндік еркіндігі, икемділігі және ерекшелігі тұрғысынан). Екінші жағынан, ресейлік ғалымдар шығармашылықты технологиялық белсенділік парадигмасы шеңберіндегі шығармашылық іс-әрекеттің нәтижесі ретінде анықтайды. Креативтілік туралы заманға сай идеялар тұлғаның жеке дамуына әсер ететін оның шығармашылық іс-әрекетінің нәтижесінде оның мәдениетімен байланыс бар деп қарастырылады. Талдау нәтижесінде креативтілік ұғымын жеке тұлғаның ажырамас белгісі ретінде анықтауға болады, оның айрықша белгілері процестер, өнімдер және тұлға болып табылатын адамдар арасындағы социалды өзара әрекеттесу мүмкіндігін көрсетеді.

Сондықтан, біздің пікірімізше, креативтілік деп адамның өмірлік мәселелерін шешу жолын өзгерте алатын және адамның қоғамдағы тиімділігін анықтай алатын тұлғалық қасиет, жеке психологиялық қасиет ретінде түсініледі. Жеке шығармашылық социалды жағдайлардағы әрекеттерден туындайды.

Шығармашылық, әдетте, индивидуалды қасиет ретінде қарастырылады, бірақ басқа индивидуалды қасиеттердің топтамасы ретінде емес, адамның жеке тұлғалығын жүзеге асыру ретінде [8], яғни адам өзінің даралығы мен бірегейлігін білдіреді.

Біз пайдаланылатын әдістемелердің топтамасын зерттеудің теориялық бөлігінің нәтижесінде анықтадық. Олар: білім алушылардың өзгермелі шығармашылық іс-шараларға ынтымақтастық қатысу мүмкіндіктері; шығармашылық табысқа жету үшін білім беру жағдайларын модельдеу уақыты; болашақ мұғалімдер мен көшбасшыларды тәрбиелеудің құндылығы; кәсіпкерлікке және студенттермен креативті қарым-қатынасқа даярлау кезеңі.

Бұл зерттеу жұмысы М. Әуезов атындағы ОҚМУ-да 2022 жылдың наурыз-мамыр айларында жүргізілді және 120 білім алушы зерттеуге қатысты. Зерттеу үш кезеңде өтті: білім алушылардың өзіне сенімділік дәрежесін зерттеу; ым, ишара қолдану дәрежесін өлшеу; екі зерттеу нәтижесінің өзара қатынасы.

Сенім адамның әртүрлі мінез-құлқын сипаттайтын 30 мәселеден тұратын Raidas сынағы арқылы анықталды. Білім алушылардан 1-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша осы мәлімдемелерге қатысу немесе қатыспау мүмкіндігін көрсетуді сұрады. Білім алушылардың 46%-ында орташа сенімділік деңгейі бар, яғни олар өз жұмыстарын орындай алатынына сенеді, бірақ біршама адамдар секілді олар да күмәндануы мүмкін. Қатысушылардың 43%-ы өздеріне сенімді – олар ешқашан күмәндануды ойланбайды, өз сезімдерін түсінеді және әрекетінің дұрыстығына сенімді. Қатысушылардың 7%-ы өз-өзіне күмәнданатындарын айтты – олар үшін шешімсіз әрекет етуді бастау қиын, ал олардың өміріндегі оқиғалар олар үшін аса күрделі және шешімі жоқтай қабылданады. Адамдардың аз бөлігі (4%) өздеріне аса сенімді екені анықталды – олар күмән деген түсінікті миларынан алып тастаған, қорықпай тәуекелге барады, белсенді әрекет жасайды, және сондай әрекетін байқамайды да.

Қорыта келгенде, білім алушылар сенімділік бойынша біршама жоғары нәтиже көрсетті, бұл білім алушыларды маңызды іс-әрекеттерге дайын екендігін, өз білімі мен күшіне сенімін және көздеген мақсаттарына қол жеткізуге деген құлшынысын дәлелдейді.

Студенттердің вербалды емес шығармашылығы ішкі тест арқылы тексерілді. Вербалды емес шығармашылықты вербализацияның минималды жағдайында жаңа және ерекше

өнімдерді «шығару» қабілеті ретінде анықтауға ерекше назар аударылды. Тест бірнеше сызықтардан тұратын бірнеше суреттерден тұрады, онда тақырып кескінді белгілі бір мағыналы кескінге толықтыруы керек. Дж. Гилфорд және Э. Торранс ұсынған шығармашылықтың әртүрлі критерийлерінің ішінен түпнұсқалық критерийлері біздің зерттеуімізді қызықтырады. Шығармашылықтың өзіндік көрсеткіштерін бағалауға осы технологияның диагностикалық функциясы мүмкіндік береді. Тесттің осы нұсқасында алты сурет қолданылды және олардың ішінен ең мазмұнды үш сурет таңдалды. Сызбаларды талдау нәтижелері бойынша білім алушылар төрт топқа бөлінеді: сызбалары түпнұсқа болып табылатындар – 100% түпнұсқа. Бұл топ үлгінің 25%-ын құрайды және алғашқы екі схемадан және топ бірнеше рет кездескен схемадан тұрады (бірінші схеманың 64%). Ең үлкен топ студенттердің 40%-ын құрайды. Бір түпнұсқа және екі схемасы барлар бұл топқа бірнеше рет тап болды – үлгілердің 66%.

Зерттеудің ендігі кезеңі сенім мен шығармашылықты зерттеу нәтижелерін салыстыру болды. Білім алушылардың сенім сауалнамасының нәтижелері бойынша білім алушылар топтарға бөлініп, әр топтағы білім алушылар саны анықталды. Алынған мәліметтер көрсеткендей, сенімділік индексі алаңдаушылықтан сенімділікке дейін артқан сайын, білім алушылардың суреттерінің стереотиптік сипаты біртіндеп төмендейді (32% - 35% - 18% - 0). Керісінше, түпнұсқа сызбалардың саны сенімділіктің артуымен артып келеді (0% - 6% - 25% - 52%). Көп жағдайда стереотиптік сызбалар (стереотиптік сызбалардың 64%) орташа сенімділігі бар адамдарға тән.

Сондықтан, өзіне сенімділік дәрежесі мен жеке креативтіліктің көрінісі арасындағы ерекше бір байланысты көруге болады. Шығармашылық қабілеттің артуы өзіңізге сенімділіктің дәрежесіне тікелей қатысты. Жалпақ тілмен айтқанда, өзіне сенімді адамдар қиындықтарды шешуге келгенде шығармашылықпен айналысады. Бір таң қаларлығы, өзіне деген сенімділік пен жеке шығармашылықты дамыту қажеттіліктері бірдей. Студенттердің ерекше және стереотиптік мінез-құлықтары өзіне деген сенімділік дәрежесіне қарай бөлінеді. Мысалы, өзіне деген сенімділікті дамытудың ерекше шарттары, адамның табысқа жетуіне жағдай жасау қажеттілігі, психологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ете отырып, басқалардың мінез-құлқы мен іс-әрекетін бағалау қабілеті, мінез-құлықты ынталандыру және т.б. жасау керек. Э. Торранс пен Дж. Гилфорд қоршаған ортадағы шығармашылық мінез-құлық моделін ұсынады, ол жақсы атмосфераны, мектепте және үйде өнімдер туралы хабардарлықты арттыруға жағдай жасайды, баланың жеке басындағы шығармашылық қасиеттердің құндылығы және әр түрлі шығармашылықтарды көтермелеу [9].

Нәтижесінде біз қарастырып отырған мәселелердің екеуі де бір-бірімен терең байланысты және бірі дамымай екіншісі де дами алмайды. Солай бола тұра, осы болжамды толыққанды эксперимент жүзінде дәлелдеу қажет. Өзіне сенімділікті адамның өз құндылығын анықтау сезімі және өз мүмкіндіктеріне сенімі ретінде қарастыру қажет. Оқу барысында ұнамды жағдайды жасауға, білім алушылардың өз құндылығын анықтау деңгейін арттыруға және өзіне сенімділікті күшейтуге атсалысу қажет. Зияткерлік және шығармашылық құзыреттіліктің пайда болуына және тиімді дамуына дәл осы факторлар әсер етеді.

М. Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті (ОҚУ) – гуманитарлық және техникалық мамандықтар бойынша білім алушылардың білімін біріктіретін классикалық жоғары кәсіптік оқу орны. Мұнда білім алушыларға берілетін жоғары кәсіби білімі кәсіби шеберлікке кепілдік беріп қана қоймайды, онымен қоса бұл болашақ мамандарға өздерін шығармашылық және кәсіби тұрғыдан жүзеге асыруға нақты мүмкіндіктер береді және соңғы жылдары университет студенттерінің креативтілігін дамыту ерекше маңызға ие мәселе болып табылады.

Біз ОҚУ-да оқу процесінің табиғи жағдайында Білім беру және Педагогика Факультетінде эксперименттік зерттеу жүргіздік. Зерттеуге тіл білімі және Жаратылыстану ғылымдары педагогика факультеттерінде оқитын студенттер қатысты.

Біздің зерттеуімізде болашақ ұстаздардың шығармашылығы деп ойлау еркіндігімен, өзіндік өзгешелігімен және бірегейлігімен ерекшеленетін, білімге, дағдыға және шығармашылық әлеуетке негізделген көптеген мүмкіндіктерді ұсына білуінде көрінетін адамның шығармашылық қабілеті түсініледі. Бұл мәселені шешу дәстүрлі схемалардан ауытқып, кең қызығушылық пен ерекше реакцияларды тудырады.

Педагогикалық іс-әрекет шығармашылықтың жоғары деңгейін талап етеді, өйткені ол жеке өзіндік ерекшелігі бар және ерекше тануды қажет ететін объектілерді құруды білдіреді [10]. Елдегі қазіргі жағдай білім беру қызметінің талаптарын өзгертуді талап етеді, оның мазмұны мен түпкі мақсаты тұлғаға бағытталған педагогика болуы керек. Бұл жас ұрпақты өмірге дайындау үшін қоғам сенетін мамандардың мінез-құлқын түбегейлі өзгертуді талап етеді [11].

Мұғалімдердің таныс жағдайлардағы шығармашылық қызметі [12] оларға жаңа мәселелерді тануға, сол мәселелерді шешудің жолдарын табуға, кәсіби білім беру іс-әрекетінің бұрыннан белгілі әдістерін өз бетінше біріктіруге және өзгертуге мүмкіндік береді.

Эксперименттік зерттеу нәтижелері университет студенттерінің шығармашылық қабілеттерін дамыту үшін ерекше жағдайлар жасау керек деген идеяны растады. Эксперименттің қалыптастырушы бөлігі әр түрлі топтардағы қасақана өзгерістермен сипатталатын айнымалылардың түрлеріне сәйкес жүргізілді, ал эксперименталды түрде зерттелген жеке параметрлерді оқытудың соңғы нәтижелері бірдей бастапқы жағдайларда салыстырылды. Эксперименттік топтар сан қилы білім беру жағдайларына бағдарлану тұрғысынан айырмашылықтарды көрсетті. Бірінші топта бірінші және екінші шарттар білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы тиімділігі тұрғысынан сыналды. Екінші топта екінші және үшінші шарттар; үшінші топта бірінші және үшінші шарттар; төртінші топта бірқатар білім беру шарттары, яғни бірінші, екінші және үшінші шарттарды қоса бақылады. Бақылау тобында студенттерге сабақты жүргізудің дәстүрлі жүйесі арқылы білім берілді.

Университет білім алушыларының креативтілігін дамыту үшін білім беру шарттарының кешенін жүзеге асырудың әдістемесі жасалды. Сараланған шығармашылық міндеттер мен шығармашылық технологиялар осы әдістемелерді жүзеге асыруға әсер етті. Бұл әдістердің барлығы оқушының өмірлік тәжірибесін жүзеге асыруға негізделген және мұғалім мен оқушы арасында субъективті қарым-қатынас бар деп есептейді. Бұл әдістердің басты ерекшелігі – шешуді қажет ететін мәселенің болуы. Сол себепті осы міндеттер мен әдістерді іске асыру біз сипаттаған әдістемелердің жиынтығына негізделген.

Нәтиже талдауы бақылау мен эксперименттік топтардағы білім алушылардың біразының ауызша және ауызша емес креативтілік дәрежесінің төмендігін анықтады. Эксперименттің бастапқы бөлігінде білім алушылар келіспеушіліктерін білдіре алмады немесе зерттеудің дұрыстығына күмән келтірді және оқулықтағы ақпаратқа сүйенуге келісті. Олар білім алушыларға проблемалық жағдайларды белгілі алгоритмдер бойынша, бастапқы пікірлерін білдірмей шешудің жолдарын ұсынды. Білім алушылар өздерінің өмірлік тәжірибелерін ұстанды және жаңалықты құшақ жая қарсы алмады. Алайда, креативтілікті дамытуға негізделген эксперименттік курстардың нәтижесінде білім алушылар жайлап бұрынғысынан өзгеше және ерекше шешімдерді басқаша әдіспен іске асыра бастады, туындаған қиындықтарды шешу мақсатында барынша білімді жинай бастады, білім беру қызметіне байланысты проблемалық жағдайлардағы келіспеушіліктерді саналы түрде анықтауды үйренді және ол біртіндеп артып келеді.

Креативтілік қабілеті төмен білім алушылар осы жағдайды оқу материалына енгізген кезде зерттелетін құбылыстың негізгі мазмұнын игеруді дамытатыны анықталды. Орта деңгейдегі білім алушылар қарастырылып отырған құбылыстың белгілері және олардың айырмашылығымен сипатталады. Шығармашылық қабілеті жоғары білім алушылар ситуациялық жағдайлардағы қарама-қайшылықтарды таба білу, өзгерген кезде объектілерді ескеру, белгісіз мінез-құлық алгоритмдерін қолдана отырып жағдайларды шешу қабілеттеріне ие. Ойлаудың еркін дамуын креативтілік қабілет көрсеткіштерінің бірі ретінде көрсете отырып, олар қиындықтан шығудың түрлі жолын іздеу қабілетін дамытады.

Семестрдің соңында алынған мәліметтерді шығармашылық дамудың осы көрсеткіштерімен салыстырмалы талдау эксперименттік зерттеу нәтижесінде креативтілік деңгейі төмен білім алушылар санының азаюына, дамудың жоғары деңгейінің едәуір өсуіне және білім алушылардың орташа санының азаюына алып келгенін көрсетті.

Қорытынды

Сондықтан, бұл зерттеу педагогикалық жағдайлар жүйесін құру университет студенттерінің шығармашылық қабілеттерінің жүйелі дамуына әсер ететіндігін теориялық тұрғыдан растайды және эксперименталды түрде дәлелдейді:

1. Ғылыми дереккөздерді талдау креативтілікті проблеманы өз бетінше тұжырымдауға әсер ететін зияткерлік және тұлғалық қасиеттердің жиынтығы ретінде түсінуге мүмкіндік берді.

2. Әр академиялық курс үшін әр қилы маңызды шығармашылық әлеуеті бар білім алушыларға арналған көп деңгейлі бағдарламаны жүзеге асыруға сүйене отырып, білім алушылардың шығармашылығын дамытудың тиімділігіне, олардың сан түрлі шығармашылық іс-шараларға кеңінен қатысуына және кеңеюіне кепілдік беретін олардың шығармашылық дамуын кеңейтуге кепілдік беретін біртіндеп күрделі шарттар матрицасына арналған.

3. Эксперименттік зерттеу университеттің білім беру саласындағы білім алушының шығармашылығын дамытудың жетістігі мен тиімділігі қолданбалы педагогикалық жағдайлармен қамтамасыз етілетіндігін дәлелдеп, растады. Білім алушылардың ауыспалы шығармашылыққа қатысты іс-шараларға белсенді қатысу мүмкіндігі креативті жетістікке жету үшін білім беру жағдайларын модельдеудің уақыты келді. Білім берудегі бастамашылдық, құндылық және шығармашылық қарым-қатынас үшін мұғалімдер мен тәлімгерлерді даярлау қажеттілігі анықталды.

4. Білім алушылардың креативті қабілеттерін дамытуға бағытталған эксперименттік зерттеулер олардың іс-әрекетінің даму деңгейі бойынша да, жеке дамуына әсер ететін кәсіби бағдарланған және әлеуметтік маңызды міндеттерді іске асыруға креативті көзқарас бойынша да жақсы нәтижелер берді.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. Беркимбаев К.М., Бураева Ж.Б., Мейрбекова Г.П. Креативті педагогика: оқу құралы. – Түркістан: Тұран, 2020. – 207 б.
2. Жолдасбеков А.А., Рысбаев П.Ш. Конарбаев Ж.О. Креативность в эмоциональной сфере личности // Международный журнал экспериментального образования. – 2016. – №11 (часть 4). – С. 416–418.
3. Морозов А.В., Чернилевский Д.В. Креативная педагогика и психология. – М.: Академический проект, 2004. – 216 с.
4. Креативное мышление в бизнесе: сборник статей / перевод с англ. Н. Скворцовой. – М.: Альпина Бизнес Букс: Юнайтед Пресс, 2011. – 227 с.

5. Anat Kasirer. The perception of creativity and creative abilities among general education and special education teachers // *Thinking Skills and Creativity*. – 2021. – Vol. 40, 100820. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100820>
6. Журавлев В.А. Интеллектуальный потенциал креативного общества // *Креативная экономика*. – 2009. – №8. – С. 3–14.
7. Журавлев В.А. Креативное образование – новая парадигма образования в XXI веке // *Материалы XVI международной научно-практической конференции «Теоретические и методологические проблемы современного образования»*, 25-26 марта 2014 г. – М.: Спецкнига, 2014. – С. 115–117.
8. Оспанова Б.А., Жолдасбеков А.А. *Креативная психология: учебник*. – Алматы: Нұрай пресс, 2012. – 370 с.
9. Lupandina E.A. The diagnostic study of creative abilities of the primary school children within the artistic and creative activity // *Science Vector of Togliatti State University. Series: Pedagogy, Psychology*. – 2019. – №1. – P. 26–30.
10. Karimova B. Theoretical basis of formation of person's creative qualities // *Science and innovation*. – 2023. – Т. 2. – № В3. – P. 182–189.
11. Пузеп Л.Г. Креативность как одна из характеристик личности будущего педагога // *Омский научный вестник. Сер «Общество, История, Современность»*. – 2007. – №4(58). – С. 87–92.
12. Taubaeva Sh.T., Grinshku V.V., Buraeva Zh.B., Rysbekova A.K. Integration of disciplines in the formation of pedagogical creativity of future 160 computer science teachers // *Ясауи университетінің хабаршысы*. – 2020. – №2 (116). – P. 180–191.

REFERENCES

1. Berkimbaev K.M., Buraeva J.B., Meirbekova G.P. *Kreativti pedagogika: oqu quraly [Creative pedagogy: manual]*. – Turkistan: Turan, 2020. – 207 b. [in Kazakh]
2. Joldasbekov A.A., Rysbaev P.Sh. Konarbaev J.O. *Kreativnost v emocialnoi sfere lichnosti [Creativity in the emotional sphere of personality]* // *Mejdunarodnyi jurnal eksperimentalnogo obrazovania*. – 2016. – №11 (chast 4). – S. 416–418. [in Russian]
3. Morozov A.V., Chernilevskiy D.V. *Kreativnaia pedagogika i psihologia [Creative pedagogy and psychology]*. – М.: Akademicheskij proekt, 2004. – 216 s. [in Russian]
4. *Kreativnoe myshlenie v biznese: sbornik statei / perevod s angl. N. Skvorcovoi*. – М.: Alpina Biznes Buks: Iunaited Press, 2011. – 227 s. [in Russian]
5. Anat Kasirer. The perception of creativity and creative abilities among general education and special education teachers // *Thinking Skills and Creativity*. – 2021. – Vol. 40, 100820. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2021.100820>
6. Juravlev V.A. *Intellektualnyi potencial kreativnogo obshestva [Intellectual potential of a creative society]* // *Kreativnaia ekonomika*. – 2009. – №8. – S. 3–14. [in Russian]
7. Juravlev V.A. *Kreativnoe obrazovanie – novaia paradigma obrazovania v XXI veke [Creative education – a new paradigm of education in the XXI century]* // *Materialy XVI mejdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferencii «Teoreticheskie i metodologicheskie problemy sovremennogo obrazovania»*, 25-26 marta 2014 g. – М.: Izd-vo «Speckniga», 2014. – S. 115–117. [in Russian]
8. Ospanova B.A., Joldasbekov A.A. *Kreativnaia psihologia: uchebnik [Creative psychology: textbook]*. – Алматы: Nurai press, 2012. – 370 s. [in Russian]
9. Lupandina E.A. The diagnostic study of creative abilities of the primary school children within the artistic and creative activity // *Science Vector of Togliatti State University. Series: Pedagogy, Psychology*. – 2019. – №1. – P. 26–30.
10. Karimova B. Theoretical basis of formation of person's creative qualities // *Science and innovation*. – 2023. – Т. 2. – № В3. – P. 182–189.
11. Puzep L.G. *Kreativnost kak odna iz harakteristik lichnosti budushego pedagoga [Creativity as one of the personality characteristics of a future teacher]* // *Omskiy nauchnyi vestnik. Ser «Obshestvo, Istorija, Sovremennost»*. – 2007. – №4(58). – S. 87–92. [in Russian]
12. Taubaeva Sh.T., Grinshku V.V., Buraeva Zh.B., Rysbekova A.K. Integration of disciplines in the formation of pedagogical creativity of future 160 computer science teachers // *Iasaui universitetinin habarshysy*. – 2020. – №2 (116). – P. 180–191.